

УДК 330.101

*Волоснікова Н.М., Котляр Д.С.
м. Харків, Україна*

ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Макроекономічна нестабільність та очікування щодо її поглиблення призвели до відтоку капіталу з легальної сфери та значної тінізації економіки України в останні роки. Тіньова економіка є однією з найбільших перепон для розвитку України та підвищення її

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

конкурентоспроможності на світовому ринку. Саме тому вирішення даної проблеми набуває актуального характеру.

Проблема тіннізації економіки характерна для майже всіх країн світу. Проте, в деяких країнах її обсяг фіксується на рівні, що не має значного впливу на економіку, а в інших – є свідченням існування відтворювальної системи тінньових економічних відносин. До другої групи й відноситься Україна. Для ефективного вирішення проблеми тіннізації економіки країни необхідно в першу чергу виділити основні чинники та форми її прояву.

Всі тінньові економічні дії можна розділити на три групи. Перша – ценофіційна (неформальна) економіка. До цієї групи можна віднести діяльність підпільних цехів, незаконне підприємництво в різних секторах народного господарства. Також слід враховувати той факт, що до цієї групи тінньової економіки статистика враховує товари і послуги, які аж ніяк не підпільно вироблені в домашньому господарстві. Це відбувається з тої причини, що у ВВП враховується і продукція приватних господарств. Оскільки ця продукція пройшла повз державу, то її виробництво і споживання формально потрапляє в категорію тінньової економіки. Але подібна діяльність є типовим натуральним господарством. Вона дозволяє знизити напруженість на ринку праці, дає кошти для існування. Загалом, це усвідомлюється: податками товари та послуги домашнього господарства не обкладаються.

Друга група – це фіктивна економіка. До цієї групи відносять незаконну діяльність одного з макроекономічних агентів – фірм. Тобто, легальні види діяльності, які відображені у статистиці неповністю. В основному, така незаконна діяльність направлена на ухилення від сплати податків та легалізацію незаконного капіталу.

Третя група – це нелегальна (підпільна) економіка. До цієї групи зараховують – сферу матеріального виробництва та сферу невиробничої діяльності, тобто усі заборонені законом види економічної діяльності, саме: наркобізнес, проституція, торгівля людьми та людськими органами тощо.

Також існує й інша класифікація тінньової економіки. Відповідно до неї виділяють зовнішню та внутрішню тінньову діяльність. Зовнішньою тінньовою економічною діяльністю є такі дії, які здійснюються межах декількох держав, мають чітку інфраструктуру впливають на економіку загалом. Внутрішню тінньову економічну

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

діяльність можна поділити на такі підпункти, як загальнодержавна, галузева, регіональна та локальна.

Аналізуючи динаміку тіньової економіки за даними Держстату у різні періоди розвитку України, можна виділити декілька її чинників. По-перше, одна з найголовніших причин тінізації економіки України – неефективне державне регулювання економіки. Недосконалість законодавчої бази та високий рівень бюрократизації значно гальмують процес детінізації економіки. Також часта зміна законодавства щодо регулювання підприємницької сфери не дає можливості розробити ефективний бізнес план, а навпаки, стимулює пошуки нових способів тінізації діяльності. По-друге, значною мірою неефективна фіскальна політика, її нестабільність та недосконалість, відсутність чіткого покарання за недотримання податкового законодавства – дають поштовх до або зведення до мінімуму, або й узагалі до ухилення від сплати податків.

З вищезгаданого чиннику впливає наступний – проблеми на ринку праці, а саме низькі стимули до офіційного працевлаштування та зростання рівня безробітності. В свою чергу, цей чинник тримається на відсутності ефективної системи контролю за неофіційним працевлаштуванням трудових ресурсів.

Не менш суттєвий вплив на збільшення відсотку тінізації економіки України має недосконалість бюджетної системи та відсутність необхідного контролю за бюджетними коштами. Підтвердженням цьому є перевірки Рахункової палати України, які постійно фіксують численні порушення щодо використання бюджетних коштів. Також не слід відкидати й психологічний чинник. В країнах з розвинутою демократією суспільство засуджує таку діяльність.

Однак, незважаючи на вищепераховані чинники, за розрахунками Мінекономрозвитку у 2016 році рівень тіньової економіки склав 34% від офіційного ВВП, що на 6 в.п. менше порівняно з показником 2015 року. Детінізація стала результатом закріплення макроекономічної стабільності та відновлення економічного зростання (за підсумком 2016 року реальний ВВП зріс на 2,3%, індекс споживчих цін у розрахунку грудень до грудня склав 112,4% (43,3% у 2015 році)) та поліпшення бізнес-клімату в умовах проведення політики дерегуляції підприємницької діяльності, що, у свою чергу, сприяло зростанню довіри інвесторів та нарощенню притоку прямих інвестицій.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Водночас динаміка детінізації стримується досі невіршеними проблемами, що негативно позначається на показниках розвитку економіки країни в цілому. Це, зокрема: збереження значних викликів стабільності фінансової системи країни в умовах триваючого збанкрутіння банків та виведення їх з ринку; утримання напруги у міжнародних відносинах з деякими країнами; наявність територій, непідконтрольних владі, утворених у ході військової агресії на території країни; низька довіра до інститутів влади.

Як зазначалося вище, проблема тінізації економіки характерна для майже всіх країн світу, але різниться обсягом впливу на економіку. Тому необхідно розробити чітку систему заходів, яка б сприяла зменшенню частки тіньової діяльності у ВВП країни. Детінізація передбачає проведення реформ всіх гілок влади: законодавчої, виконавчої, судової.

Загалом, можна виділити чотири основні напрямки подолання тінізації економіки таких як: легалізація вже існуючого тіньового сектору, недопущення його розростання в майбутньому, стимулювання підприємницької діяльності та подолання корупції. Досягти вищеперерахованих напрямків можна шляхом проведення реформ.

По-перше, необхідно здійснити реформи, направлені на подолання бюрократизації та покращення законодавчої бази, що значно спростить ведення бізнесу. За даними рейтингу Всесвітнього банку, Україна посідає 80 місце за легкістю ведення бізнесу у світі. Для порівняння, Грузія та Австрія посідають 16 та 19 місця відповідно. Другим, але не менш важливим кроком мають стати заходи, спрямовані на подолання корупції. Для цього необхідно створити ефективне законодавче забезпечення системи спеціалізованих заходів профілактики корупції, а також покарання за корупційні дії.

Для комплексного вирішення вищезгаданих чинників важливо активно впроваджувати ІТ технології в державний апарат. Таким чином, буде частково вирішено дві проблеми: і надмірну бюрократизацію, і корупцію.

Важливою складовою реформування має бути податкова реформа. Мають бути встановлені гнучкі податки, тобто зменшене податкове навантаження, та забезпечене ефективне податкове адміністрування та стабільність державних фінансів. Цього можна досягти зменшивши податкове навантаження та скоротивши кількість обов'язкових платежів податкових пільг, що забезпечить

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

рівні умови для всіх платників податків і скоротить стимули до зменшення випадків мінімізації податкових зобов'язань, реформувавши спрощену систему, щоб вона включала лише дійсно малі підприємства, а не була інструментом для тінізації фінансових потоків та посилюючи відповідальність за використання тіньових схем при веденні бізнесу.

Також необхідно провести реформування ринку праці. Передусім, передумовою детінізації ринку праці є реформа пенсійної системи. Аджена явна система пенсійного забезпечення не створює стимулів для детінізації ринку – відрахування до пенсійного фонду є надзвичайно високими на тлі незадовільної системи пенсійного забезпечення.

Судова реформа має бути направлена на забезпечення гарантій справедливого суду та виконання судових рішень, захист прав власності, боротьбу з рейдерством. Здійснення судової реформи повинно бути направлено на зменшення корупції, підвищення професіоналізму судових та правоохоронних органів, посилення незалежності від політичних процесів.

Також не слід відкидати розповсюдження концепції соціальної відповідальності, яка набуває широкої популярності останніми роками. Соціальна відповідальність бізнесу, відповідальне ставлення будь-якої компанії до свого продукту або послуги, до споживачів, працівників, партнерів, активна соціальна позиція компанії, що полягає в гармонійному співіснуванні, взаємодії та постійному діалозі із суспільством, участі у вирішенні найгостріших соціальних проблем. Основними чинниками ведення українськими компаніями соціальної відповідальності є: позитивна репутація, власні переконання, розширення ринків, можливість доступу до дешевших фінансових ресурсів, підвищення капіталізації.

Важливим значенням для скорочення нелегального сектору економіки в Україні є потреба відходу від розуміння поняття соціальної відповідальності, яку повинні дотримуватися тільки представники бізнесу, а перейти до розуміння цього явища як загального та обов'язкового для всіх суб'єктів розвитку держави: державних органів, громадян країни, суб'єктів господарювання. Тільки у такому значенні можна говорити про структурну перебудову інституціонального базису регулювання підприємництва і надання належних умов розвитку економіки, що є основними мотивами переведення економічної діяльності в «тінь».

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Підбиваючи підсумки, необхідно зазначити, що основною метою детінізації української економіки є зменшення частки тіньової діяльності у ВВП країни. Цього можна досягти виконуючи ряд реформ, які здатні забезпечити економічний розвиток, який неможливий за високих показників рівня тіньової економіки.

Список літератури: 1. *Жаліло Я.А.* Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я.А. Жаліло, С. І.Архієреєв, Я.Б.Базилюк, Я. В. Белінська, З.С. Варналій — К. : Національний ін-т стратегічних досліджень; Державне агентство України з інвестицій та інновацій, ШСД, 2006. —119с.; 2. *Архієреєв С.І.* Інноваційний потенціал України / С.І. Архієреєв, Т.В. Тарасенко. – Х.: Золоті сторінки, 2008. – 112 с.; 3. *Волоснікова Н.М.* Планування та аналіз трансакційних витрат розробки інноваційної продукції / Н.М. Волоснікова // Коммунальное хозяйство городов. Серия: “Экономические науки”. – К: “Техніка”, 2006. – Вип. 71. – С. 42–49. 4. *Волоснікова Н.М.* Структурно-параметричний синтез інформаційних потоків та інформаційного забезпечення інтегрованої логістизації процесів на підприємствах // Вісник Львівського університету. Серія економічна. – 2013. – Випуск 50. – С. 66-72.

Bibliography (transliterated): 1. Zhalilo Ya.A. Problemy ta priorytety formuvannia innovatsiinoi modeli rozvytku ekonomiky Ukrainy / Ya.A. Zhalilo, S. I.Arkhiiereiev, Ya.B.Bazyliuk, Ya. V. Belinska, Z.S. Varnalii — K. : Natsionalnyi in-t stratehichnykh doslidzhen; Derzhavne ahentstvo Ukrainy z investytsii ta innovatsii, ShSD, 2006. —119s.; 2. Arkhiereiev S.I. Innovatsiyni potentsial Ukrainy / S.I. Arkhiereiev, T.V. Tarasenko. – Kh.: Zoloti storinky, 2008. – 112 s.; 3. Volosnikova N.M. Planuvannia ta analiz transaktsiinykh vytrat rozrobky innovatsiinoi produktsii / N.M. Volosnikova // Kommunalnoe khoziaistvo horodov. Seryia: “Ekonomycheskye nauky”. – K: “Tekhnika”, 2006. – Vyp. 71. – S. 42–49.; 4. Volosnikova N.M. Strukturno-parametrychnyi syntezy informatsiinykh potokiv ta informatsiinoho zabezpechennia intehrovanoi lohistyzyatsii protsesiv na pidpriemstvakh // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia ekonomichna. – 2013. – Vypusk 50. – S. 66-72.

Волоснікован.М., Котляр Д.С.

**ЗАСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТІНЬОВІЙ ЕКОНОМІЦІ В
КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГУМАНІТАРНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕЛІТИ**

Стаття присвячена проблемі тіньової економіки України, визначено основні положення щодо причин її виникнення та розвитку, окреслено напрями детінізації, особливу увагу приділено місцю концепції соціальної відповідальності у протидії тіньовій економіці.

Ключові слова: Тіньова економіка, соціальна відповідальність, конкурентоспроможність.

Волосникова Н.М., Котляр Д.С.

**СРЕДСТВА И МЕХАНИЗМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ТЕНЕВОЙ
ЭКОНОМИКЕ В КОНТЕКСТЕ СОЦИАЛЬНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ**

Статья посвящена проблеме теневой экономики Украины, определены основные положения о причинах ее возникновения и развития, определены направления детенизации, особое внимание уделено месту концепции социальной ответственности в противодействии теневой экономике.

Ключевые слова: Теневая экономика, социальная ответственность, конкурентоспособность.

Volosnikova N.M., Kotlyar D.S.

**MEANS AND MECHANISMS OF COUNTERING THE SHADOW
ECONOMY IN THE CONTEXT OF SOCIAL RESPONSIBILITY**

The article is devoted to the problem of the shadow economy of Ukraine, the main provisions on the causes of its emergence and development are determined, directions of detenization are determined, special attention is paid to the place of the concept of social responsibility in counteracting the shadow economy.

Keywords: Shadow economy, social responsibility, competitiveness.